

Research Paper

Border Diplomacy and Neighborhood Policy of the 13th Government

*Hamid Houshang¹

1. Department of Political Science, Faculty of Islamic Studies and Political Sciences, Imam Sadiq University, Tehran, Iran.

Citation Houshang¹ H. (2022). [Border Diplomacy and Neighborhood Policy of the 13th Government (Persian)]. *Journal Strategic Studies of Public Policy*, 12(Special Issue), 154-171. <https://dx.doi.org/10.22034/SSPP.2022.699885>

<https://dx.doi.org/10.22034/SSPP.2022.699885>

Received: 06 Jul 2022

Accepted: 11 Sep 2022

Available Online: 22 Nov 2022

Keywords:

Border Diplomacy, Urban Diplomacy, Neighborhood Policy, Border Provinces, 13th Government

ABSTRACT

The neighborhood policy has been chosen as the approach of the 13th government in the field of foreign policy. To realize this policy, there are different methods and paths, one of these methods is the use of urban diplomacy. Considering that the neighboring countries are the main audience of Iran's neighborhood policy, the category of border diplomacy has been considered as urban diplomacy in order to take advantage of the capacity of border cities and provinces to strengthen the neighborhood policy. Based on this, this article, using Joseph Nye's combined theory of border diplomacy and soft power, emphasizes the use of general and specific capacity of border provinces to play a role in neighborhood policy. Also, this article tries to make policy offers for the use of border diplomacy to realize the neighborhood policy in the 13th government. The most important suggested strategies are: Establishing cultural centrality in the border provinces compared to the regions across the border, Planning to take advantage of the border as an economic opportunity, activating and strengthening border diplomacy in the fields of culture, science and technology, economy, politics and security, health and sports, taking advantage of the tourism capacity of the border provinces, delegating more powers to the provinces in the field of foreign communications, active Becoming the representative office of the Ministry of Foreign Affairs in the border provinces, strengthening the border bazaars, creating the role of neighboring provinces with the countries involved in the takfir crisis in confronting the takfir trend, taking advantage of the huge capacity of the Arbaeen.

* Corresponding Author:

Hamid Houshang¹, PhD.

Address: Department of Political Science, Faculty of Islamic Studies and Political Sciences, Imam Sadiq University, Tehran, Iran.

E-mail: h.houshang@isu.ac.ir

مقاله پژوهشی

دیپلماسی مرزی و سیاست همسایگی دولت سیزدهم

* حمید هوشنگی^۱

۱. گروه علوم سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران.

چکیده

سیاست همسایگی به‌عنوان رویکرد دولت سیزدهم در عرصه سیاست خارجی انتخاب شده است. برای تحقق این سیاست، روش‌ها و مسیرهای مختلفی وجود دارد که یکی از این روش‌ها استفاده از دیپلماسی شهری است. با توجه به اینکه کشورهای همسایه مخاطب اصلی سیاست همسایگی ایران به‌شمار می‌روند، به مقوله دیپلماسی مرزی به‌عنوان دیپلماسی شهری توجه شد تا از ظرفیت شهرها و استان‌های مرزی برای تقویت سیاست همسایگی بهره‌گرفته. براین‌اساس، این نوشتار با استفاده از نظریه ترکیبی دیپلماسی مرزی و قدرت نرم جوزف نای، بر بهره‌گیری از ظرفیت عام و اختصاصی استان‌های مرزی برای نقش‌آفرینی در سیاست همسایگی تأکید دارد و تلاش می‌کند پیشنهادات سیاستی برای بهره‌گیری از دیپلماسی مرزی برای تحقق سیاست همسایگی در دولت سیزدهم ارائه کند. مهم‌ترین راهبردهای پیشنهادی عبارت‌اند از: ایجاد مرجعیت و مرکزیت فرهنگی در استان‌های مرزی نسبت به مناطق آن سوی مرز، برنامه‌ریزی برای بهره‌گیری از مرز به‌عنوان فرصت اقتصادی، فعال‌سازی و تقویت دیپلماسی مرزی در حوزه‌های فرهنگی، علمی و فناوری، اقتصادی، سیاسی و امنیتی، سلامت و ورزش، بهره‌گیری از ظرفیت گردشگری استان‌های مرزی، تفویض اختیارات بیشتر به استان‌ها در حوزه ارتباطات خارجی، فعال شدن دفتر نمایندگی وزارت امور خارجه در استان‌های مرزی، تقویت بازارچه‌های مرزی، نقش‌آفرینی استان‌های همجوار با کشورهای درگیر با بحران تکفیر در مقابله با جریان تکفیری و بهره‌گیری از ظرفیت همایش عظیم اربعین.

تاریخ دریافت: ۱۵ تیر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۲۰ شهریور ۱۴۰۱

تاریخ انتشار: ۰۱ آذر ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

دیپلماسی مرزی،
دیپلماسی شهری،
سیاست همسایگی،
استان‌های مرزی،
دولت سیزدهم

* نویسنده مسئول:

دکتر حمید هوشنگی

نشانی: تهران، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی.

رایانامه: h.houshang@isu.ac.ir

مقدمه

بر اهمیت مرز افزوده است. این نوشتار با تأکید بر بهره‌گیری از استان‌های مرزی برای نقش‌آفرینی در سیاست همسایگی تحت‌نظر و هدایت دستگاه دیپلماسی کشور تلاش دارد پیشنهادات سیاستی برای بهره‌گیری از دیپلماسی مرزی برای تحقق سیاست همسایگی در دولت سیزدهم ارائه کند.

اعمال تحریم‌های گسترده ایالات متحده ضد جمهوری اسلامی ایران، لزوم بهره‌گیری از ظرفیت‌های مختلف کشور برای خنثی‌سازی تحریم‌ها را گوشزد می‌کند. دولت سیزدهم بر همین مبنا، سیاست همسایگی را در دستورکار قرار داده است. در این سیاست، فعال‌سازی ارتباط با کشورهای همسایه در حوزه‌های مختلف مدنظر است؛ بنابراین باید روش‌های کارآمد و عملیاتی برای پیاده‌سازی و تقویت سیاست همسایگی ارائه شود.

در این پژوهش، به یکی از این راهکارها، یعنی دیپلماسی مرزی و استفاده از ظرفیت استان‌های مرزی پرداخته شده است تا با شناسایی ظرفیت عمومی و اختصاصی شهرها و استان‌های مرزی، پیشنهاداتی برای تقویت سیاست همسایگی در دولت سیزدهم از مجرای دیپلماسی مرزی ارائه شود.

۱. پیشینه پژوهش

بررسی پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد پژوهشی به‌طور مستقیم به بررسی نسبت دیپلماسی مرزی و سیاست همسایگی در دولت سیزدهم نپرداخته است، اما پیشینه تحقیق را می‌توان در ۲ بخش دیپلماسی مرزی و سیاست همسایگی بررسی کرد. در ضمن، تحقیقات گسترده‌ای درباره دیپلماسی عمومی و دیپلماسی‌های متنوع دیگر انجام شده که از ذکر این موارد خودداری شده است.

دولت سیزدهم در عرصه سیاست خارجی، سیاست همسایگی را در پیش گرفته است. تحقق این سیاست از روش‌ها و مسیرهای مختلفی ممکن است، اما یکی از این روش‌ها استفاده از دیپلماسی مرزی است. دیپلماسی در ادبیات روابط بین‌الملل ابعاد بسیار گسترده‌ای دارد. با بروز تغییرات در حوزه دیپلماسی و شکل‌گیری دیپلماسی‌های غیررسمی، به‌ویژه دیپلماسی عمومی، زمینه حضور مجموعه‌های فراملی در سیاست خارجی کشور فراهم شد. ادبیات این حوزه با شکل‌گیری مقوله دیپلماسی شهری وارد فضای جدیدی شد. هرچند ادبیات دیپلماسی شهری الزامات و ابعاد مختص خود را داراست، اما مسئله بهره‌گیری از شهرها برای تقویت دیپلماسی رسمی کشور امری مطلوب خواهد بود.

در این بین، برخی از مناطق کشور به دلیل ویژگی‌ها و ظرفیت‌های ژئوپلتیک، اهمیت بیشتری در این دیپلماسی پیدا می‌کنند. موقعیت استراتژیک و ژئوپلتیک ایران، اهمیت استان‌های مرزی ایران را نشان می‌دهد. کشور ایران بیش از ۶ هزار کیلومتر مرز خاکی و بیش از ۲۷۰۰ کیلومتر مرز آبی دارد و ۱۶ استان کشور در نوار مرزی هستند که با ۱۵ کشور همسایه‌اند و عمدتاً از نظر فرهنگی، زبانی، قومی و مذهبی با آن سوی مرز اشتراک دارند. این موضوع حکایت از ظرفیت بالایی دارد که می‌تواند در مسیر سیاست خارجی کشور، به‌ویژه تحقق سیاست همسایگی دولت سیزدهم نقش‌آفرینی کند.

هرچند به دلیل بروز برخی تهدیدات به‌واسطه همجواری با کشورهای بحران‌خیز، جایگاه مرز تحت‌الشعاع قرار گرفته است، اما هم‌مرزی با کشورهای حوزه تمدنی و جغرافیایی فرهنگی ایران

۱.۱. آثار مرتبط با دیپلماسی مرزی

با عنایت به اینکه در چارچوب نظری تحقیق، مقوله دیپلماسی مرزی به مثابه دیپلماسی شهری در نظر گرفته شده است، در پیشینه مربوط به دیپلماسی مرزی، پژوهش‌ها در زمینه دیپلماسی شهری نیز بررسی شده‌اند. مؤمنی و همکاران از مفهوم پارادیپلماسی برای بحث پیرامون نقش شهرها و کلان‌شهرها، به‌ویژه شهرهای مرزی در حل و فصل منازعات بین‌المللی استفاده کرده است.

محققان این پژوهش معتقدند شهرها با ارتقای جایگاه اقتصادی، سیاسی، امنیتی و فرهنگی از توان و اعتبار کافی برای اجرای فعالیت‌های دیپلماتیک برخوردار شده‌اند تا در عین رعایت استقلال کشور، در راستای اهداف نظام سیاسی در حوزه بین‌الملل، به‌ویژه با کشورهای همسایه اقدام کنند. زرکانی و همکاران نیز از شهرها به‌عنوان بازیگر جدید در عرصه بین‌الملل یاد می‌کنند؛ بنابراین تلاش کرده‌اند در چارچوب بحث دیپلماسی شهری، نقش و کارکرد شهرها را به‌عنوان بازیگران جدید روابط بین‌الملل بررسی و تجزیه و تحلیل کنند. در همین راستا، گودرزی و صباغ کلانه‌حسینی نیز نسبت میان شهر و دیپلماسی را در عصر جهانی شدن بررسی کرده‌اند.

از نظر نویسندگان در عصر جهانی شدن، شهرها علاوه بر اینکه از روند جهانی شدن تأثیر می‌پذیرند، در قالب دیپلماسی نیز بر این روند مؤثر هستند. «تحلیل استراتژیک دیپلماسی شهری کلان‌شهر مشهد» از سوی مشایخی و همکاران با استفاده از مدل تحلیل استراتژیک سوات از دیگر آثار مرتبط با دیپلماسی مرزی به‌شمار می‌رود.

نجات‌حسینی نیز با تأکید به اینکه در «استفاده از قابلیت کلان‌شهرها برای توسعه «سیاست بینا شهری بین‌المللی» به جایگزینی سیاست بینادولت/ملت، در قالب «سیاست دیپلماسی شهری» توجه کرده است» به بررسی جایگاه دیپلماسی شهری در فرایند جهانی شدن سیاسی و فرهنگی به‌صورت نظری و تجربی پرداخته است. پژوهش خسروی و همکاران بر مبنای هم‌افزایی دیپلماسی شهری با دیپلماسی عمومی سامان یافته است. سؤال اصلی پژوهش این است که «دیپلماسی شهری و دیپلماسی عمومی چگونه می‌توانند در سیاست خارجی نقش موزی و مکمل را ایفا کنند؟»

۲.۱. آثار مرتبط با سیاست همسایگی

مقوله سیاست همسایگی به‌عنوان یک موضوع جدی که ریشه در مطالعات سیاست خارجی در کشورهای اروپایی دارد، در مطالعات ایرانی نیز توجه کرده است، به‌ویژه بعد از اتخاذ این رویکرد از سوی دولت سیزدهم، حجم تولیدات در این حوزه به‌طور محسوسی افزایش یافته است. طاهایی و موسوی‌نیا (۱۳۹۲) مقوله همسایگی را به‌عنوان نظریه‌ای برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بحث کرده است.

در همین راستا، صفوی و فرهادی به بررسی سیاست همسایگی به مثابه رهیافتی برای جمهوری اسلامی ایران در نظم منطقه‌ای غرب آسیا پرداخته‌اند. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که راه برون‌رفت جمهوری اسلامی ایران از فشار ساختاری منطقه‌ای و جهانی در محیط منطقه‌ای غرب آسیا چیست؟

همچنین موسوی‌نیا از منظر سیاست همسایگی، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را آسیب‌شناسی کرده است تا مشخص شود، مهم‌ترین موانع تحقق سیاست همسایگی برای جمهوری اسلامی ایران چیست؟

درواقع، سؤالی که در این پژوهش به بحث گذاشته شده، این است که اروپا چه سیاست و نقشی را برای ایران در سطح منطقه، به خصوص در چارچوب سیاست همسایگی قائل است؟ حسینی تقی‌آبادی و علیزاده با بهره‌گیری از ادبیات دیپلماسی عمومی، ظرفیت‌ها، موانع و راهکارهای سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران را در قبال جمهوری آذربایجان بررسی کرده‌اند.

بررسی پیشینه پژوهشی گویای این است که پژوهشی در راستای تبیین جایگاه دیپلماسی مرزی در سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران انجام نشده است و مقاله حاضر از این جهت نوآوری دارد.

۳.۱. سؤالات پژوهش و فرضیه‌ها

براین اساس، سؤال اصلی مقاله بدین شکل خواهد بود: چه راهبردهایی برای بهره‌گیری از دیپلماسی مرزی برای تحقق و تقویت سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران در دولت سیزدهم وجود دارد؟ فرضیه پژوهش نیز بدین شرح است: استان‌های مرزی ظرفیت‌های عمومی و اختصاصی برای بهره‌گیری جهت تقویت دیپلماسی مرزی دولت سیزدهم دارد.

۴.۱. دیپلماسی مرزی به مثابه دیپلماسی شهری

پیشینه دیپلماسی به پیش از وستفالی در سال ۱۶۴۸ بازمی‌گردد، اگرچه اصول دیپلماسی با پیدایش دولت ملی پس از این پیمان تثبیت شده است. در زمان تشکیل نخستین دولت‌شهرها، دیپلماسی به‌عنوان ابزاری برای برقراری ارتباطات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی میان آن‌ها به کار گرفته می‌شد و از این لحاظ پیش از دولت ملی، دیپلماسی

پژوهش شیرغلامی مبانی اقتصادی سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران را تجزیه و تحلیل کرده است. این پژوهش مدعی است مهم‌ترین، عمل‌گرایانه‌ترین و مؤثرترین بخش سیاست همسایگی که مستعد ایجاد حساسیت با همسایگان هم نیست، درهم‌تنیدگی، هم‌گرایی و هم‌تکمیلی اقتصادی با همسایگان است. درهم‌تنیدگی اقتصادی در سیاست همسایگی، زمینه را برای همکاری در سایر حوزه‌ها فراهم می‌کند.

توکلی و برزگر نیز با رویکرد اقتصادی نسبت دیپلماسی اقتصادی و سیاست همسایگی ایران و ترکمنستان را بحث و بررسی کرده است. در این پژوهش نویسندگان تلاش کرده‌اند الزامات و ظرفیت‌های سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران را با ترکمنستان در حوزه اقتصادی به دلیل وجود ظرفیت‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی میان ۲ کشور بررسی کند تا از این مجال بتوان فرصت‌های شکل‌گیری بستر هم‌گرایی و همکاری میان ۲ کشور فراهم شود. مقوله سیاست همسایگی سایر کشورها و رویکرد آن‌ها به سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران نیز از بخشی از پژوهش‌های این حوزه است.

صباغیان با استفاده از تجربیات سیاست همسایگی اروپا، تلاش کرده است درس‌هایی برای سیاست همسایگی ایران ارائه کند. صالحی در پژوهش خود از منظر اتحادیه اروپا به‌عنوان یک بازیگر فرامنطقه‌ای، مسئله سیاست همسایگی ایران را بررسی کرده است، زیرا در بخشی از استراتژی جهانی اتحادیه اروپا می‌توان نسبت به نقش و جایگاه ایران در محیط اطراف خود، به‌خصوص خاورمیانه اشاره کرد.

روند نقش‌آفرینی بازیگران جدید در سال‌های بعد به سطح بازیگران فروملی رسید، به‌نحوی که شهرها، ایالات، حکومت‌های فدرال و حکومت‌های محلی به‌عنوان بازیگران دیپلماسی عمومی مطرح شدند. براین‌اساس، مفهوم پارادیپلماسی یا دیپلماسی موازی که تحت عناوینی مانند دیپلماسی چندلایه^۲ و فروملی^۳ از آن یاد می‌شود (هاکینگ، ۱۹۹۳: ۸۳)، به عرصه دیپلماسی وارد شد.

این نوع دیپلماسی نشان‌دهنده ظرفیت و نقش‌آفرینی عناصر و بازیگران فروملی در عرصه سیاست خارجی است که بعضاً مستقل از حکومت در عرصه بین‌الملل به پیگیری منافع خود می‌پردازند. در این فرایند، استان‌ها، ایالت‌ها، دولت‌های فدرال و شهرها به‌دنبال راه‌هایی برای ارتقای تجارت، سرمایه‌گذاری، همکاری و مشارکت در فعالیت‌های برون‌مرزی کشور هستند تا بهره و سهمی نصیب آنان نیز شود (مرادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۶۰۵).

ریشه شکل‌گیری این نوع از دیپلماسی مبتنی بر تداوم کاستی‌های دیپلماسی سنتی و عدم توفیق دیپلماسی عمومی برای رفع این کاستی‌ها و تحقق اهداف سیاست خارجی و تأمین منافع بازیگران دولتی و غیردولتی عرصه بین‌الملل در چارچوب تعاملات فزاینده و چندوجهی جهانی بود. در مجموع، با رشد حکومت‌های محلی در عصر جهانی شدن، شهرها و استان‌ها را می‌توان بازیگران نوین در روابط بین‌المللی معاصر دانست.

فرایند دخالت حکومت‌های محلی در عرصه دیپلماسی، در حوزه نظریه موجب طرح دیپلماسی شهری شد (پلاجم، ۲۰۰۷: ۶). هرچند در نگاه اول

وجود داشت. در دیپلماسی کلاسیک و سنتی اجرای دیپلماسی در انحصار وزارت خارجه کشورها و هیئت‌های نمایندگی سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌های کشورها در خارج از کشور بود (سجادپور و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۷).

با تغییر در شرایط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، به‌ویژه در حوزه فناوری در جهان، تغییراتی نیز در عرصه دیپلماسی از حیث موضوع، هدف، ساختار و کارکرد به‌وقوع پیوست (نیک، ۲۰۱۴: ۱۶۰). درواقع، بروز برخی تحولات، از جمله بهبود ارتباطات ناشی از پیشرفت فناوری‌ها، اعتقاد به قدرت افکار عمومی و توسعه مفهوم منافع مشترک، عامل تحول دیپلماسی سنتی شد و در پی تغییر شکل قواعد بازی و ظهور بازیگران جدید، دیگر دیپلماسی سنتی قادر به پاسخگویی به پیچیدگی‌های جهان پیش‌رو نبود (گودرزی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۶-۶۵).

ورود عناصر و بازیگران فراملی و فروملی دولتی و غیردولتی به حوزه دیپلماسی یکی از آثار این تغییرات به‌شمار می‌رفت که موجب شد تا در بسیاری از کشورها، سازوکارهای جدیدی برای دستگاه دیپلماسی تعریف شود که یکی از آن‌ها دیپلماسی عمومی بود. در این دیپلماسی که بخش‌های دولتی و خصوصی همراه با یکدیگر عمل می‌کنند، تلاش عمده سیاست‌گذار، ارتباط با مخاطب عام و افکار عمومی است تا بتواند پیام موردنظر خود را منتقل کرده و بر تصمیم‌سازان تأثیرگذاری مطلوبی داشته باشد. این نوع دیپلماسی در ادبیات رایج این حوزه علاوه بر دیپلماسی عمومی، به‌عنوان دیپلماسی خط دو^۱ نیز شناخته می‌شود (هادیان و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۹-۸۷).

2. Multylayered Diplomacy
3. Substate Diplomacy

1. Track II Diplomacy

مذهبی، علمی یا فنی باشد. مجموعه این متغیرها، قابلیت‌ها و استعدادهای بالقوه و بالفعل یک مکان یا منطقه جغرافیایی نظیر یک کشور را نشان می‌دهند.

موضوع مهم دیگر این است که اساساً این نقش‌ها در چه قلمرو و حیطه‌ای تأثیرگذار است؟ به عبارت دیگر، دایره اثرگذاری یا حوزه نفوذ یک بازیگر چه میزان است؟ آیا نقش‌آفرینی یک مکان یا منطقه، صرفاً اثرات درون‌مکانی و درون‌منطقه‌ای دارد یا اینکه می‌تواند حالت برون‌مکانی و برون‌منطقه‌ای نیز به خود بگیرد؟ اگر تأثیرگذاری قدرت فراتر از مرزهای مکان یا منطقه است، مقیاس عملکرد به یک لایه پیرامونی نازک محدود می‌شود یا منطقه‌ای وسیع را شامل می‌شود، پهنه یک قاره یا تمام سطح کره زمین را دربرمی‌گیرد؟ (احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۴).

معمولاً بین قلمرو تأثیرگذاری نقش‌های یک مکان و منطقه جغرافیایی با میزان قدرت آن رابطه‌ای وجود دارد، یعنی هرچه نقش‌ها عملکرد وسیع‌تر و به عبارتی دوربردتر داشته باشند، قدرت مکان جغرافیایی بیشتر می‌شود، چراکه وسعت بیشتر میدان این عملکردها درجه بالاتر تأثیرگذاری آن‌ها را بر سایر مکان‌ها و مناطق منعکس می‌کند (حافظنیا، ۱۳۷۹: ۶ به نقل از احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۵).

نظریه مکمل نظریه فوق، نظریه قدرت نرم جوزف نای خواهد بود. این نظریه بر نقش تعیین‌کننده ابزارهای قدرت نرم در حوزه‌های فرهنگ، اطلاعاتی و دیپلماسی برای توسعه حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی آن‌ها از طریق انتشار ارزش‌ها، الگوها، امتیازات، سیاست‌ها، تولیدات، نوآوری‌ها و علائق آن‌ها تأکید می‌کند.

ایفای نقش شهرها و استان‌ها در سیاست خارجی ممکن است به فرسایش مسئولیت و کارکردهای دولت منجر شود، اما در صورت تبیین جایگاه شهرها و استان‌ها در دیپلماسی کشور و تحت اشراف نهاد رسمی دیپلماتیک و انسجام و هماهنگی در عرصه عمل می‌تواند به عنوان ظرفیتی برای ارتقای حوزه دیپلماتیک کشور تلقی شود (کریکمنس، ۲۰۱۰: ۶۷) و به افزایش قدرت ملی و وزن ژئوپلیتیک کشور کمک کند. با این اوصاف، دیپلماسی شهری می‌تواند نه تنها رقیب دیپلماسی رسمی نباشد، بلکه امکان دارد به عنوان مکمل آن در عصر جهانی شدن به شمار رود (دهشیری، ۱۳۹۲: ۴۶). از سوی دیگر، دیپلماسی شهری می‌تواند نوعی از تمرکززدایی در کشورها باشد. دیپلماسی شهرها و استان‌های مرزی نیز در قالب دیپلماسی مرزی قابل ردگیری است.

چرایی بهره‌گیری کشورها از دیپلماسی مرزی را می‌توان در قالب نظریه‌های گسترش حوزه نفوذ یا نظریه تمایل ذاتی مکان به گسترش حوزه نفوذ تبیین کرد. مکان‌ها و مناطق جغرافیایی مختلف، براساس موقعیت و مشخصات خود، ارزش‌های متفاوتی دارند. مجموعه این ارزش‌ها که عمدتاً متأثر از عوامل جغرافیایی و فرهنگی است، به یک مکان یا منطقه قدرت می‌بخشند و مکان‌ها یا مناطق هم معمولاً از این قدرت در راستای توسعه حوزه نفوذ و اثرگذاری خویش استفاده می‌کنند.

ارزش‌های ژئوپلیتیک یک مکان یا منطقه از طرفی تحت تأثیر ویژگی‌ها و مشخصات درونی آن نیز است. این ارزش‌ها ممکن است از توان‌های طبیعی یک منطقه نظیر موقعیت و وسعت، منابع و معادن، اقلیم، دسترسی به دریاها و تنگه‌های مهم ناشی شود یا اینکه محصول ویژگی‌های انسانی و اجتماعی از قبیل قدمت تاریخی، قدرت اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی،

امنیت: دیپلماسی به‌طور عام امنیت‌زا و به‌دنبال حل منازعه و بحران است. در دیپلماسی شهری در ۳ مرحله قبل، هنگام و بعد از منازعه و بحران فعالیت‌های دیپلماتیک انجام می‌شود (نجاتی حسینی، ۱۳۹۰: ۱۲۷) (کانیل، ۲۰۰۰: ۲۹) و باید توجه کرد که اولین هدف همه ارتباطات دیپلماتیک، رفع تهدید از منافع یک کشور است و اساسی‌ترین منافع هر کشور امنیت آن است (پانیکار، ۱۹۵۷: ۲۱)

توسعه: حضور ظرفیت‌های مختلف کشور در روند توسعه شرط اساسی برای حرکت کشور در این مسیر است. با توجه به اینکه ارزش‌افزوده‌ای که هریک از شهرها و استان‌ها در روند توسعه دارند، لزوم توجه به ظرفیت را گوشزد می‌کند.

اقتصاد: دیپلماسی شهری از ۲ طریق می‌تواند در حوزه اقتصادی مؤثر واقع شود: اول، جذب توریست، شرکت‌های سرمایه‌گذاری خارجی و بسترسازی برای رخدادهای بین‌المللی و دوم، صدور خدمات و دانش. شهرهای بسیاری در جهان به مرکز فرهنگی، سیاسی و اقتصادی از اعتبار خاصی برخوردارند. این اعتبار موجب شده که درآمدهای اقتصادی برخی از این شهرها با درآمدهای برخی از کشورهای با اقتصاد متوسط برابری می‌کند. نظریه برند شهری به معنای به‌کارگیری مدل‌های بازاریابی تجاری در شهرها و تبدیل کردن یک شهر به یک برند تجاری، بخش قابل‌توجهی از نتایج اقتصادی دیپلماسی شهری است (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۷۵). این روند در مجموع علاوه بر اینکه به تقویت جایگاه اقتصاد شهرها در اقتصاد ملی منجر می‌شود، اقتصاد ملی را نیز در سطح بین‌الملل ارتقا می‌بخشد.

قدرت نرم مبتنی بر ظرفیت‌های فرهنگی، رسانه‌ای و دیپلماتیک قرار دارد و متضمن استفاده از استراتژی اقناع، مقبولیت و پذیرش داوطلبانه و در یک کلام نفوذ اجتماعی، روحی و معنوی است. بدین ترتیب صاحب قدرت با استفاده از ابزارها و روش‌های فرهنگی، رسانه‌ای و دیپلماتیک، سعی بر نفوذ در قلبها و آمال و باورهای دولتمردان، نخبگان و مردم کشور مقابل یا هدف را دارد تا از این طریق، نوعی پذیرش قلبی و عمومی در جامعه و کشور هدف نسبت به سیاست‌ها، برنامه‌ها، ارزش‌ها، تولیدات و الگوهای خود ایجاد کرده و حوزه نفوذ فضایی و ژئوپلیتیکی خود را گسترش دهد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۵۶).

منابع قدرت نرم با استفاده از ابزارهای رسانه‌ای (مکتوب و فیزیکی الکترونیکی)، دیپلماسی و معماری هنری و ذوقی، تصویرسازی هویت ملی از خود و دیگران، دیپلماسی و جنگ روانی، دیپلماسی فرهنگی و تبلیغات، دیپلماسی علمی و آموزشی نظیر اعطای بورسیه‌ها، روابط علمی و دانشگاهی، برگزاری کنفرانس‌ها و سمینارها و نظایر آن، الگوبرداری ارزش‌های ملی خود برای دیگران نظیر استراتژی آمریکا برای توسعه ارزش‌های آمریکایی و جهانی‌سازی آن، به‌ویژه بر منطقه خاور میانه، اعمال و اجرا می‌شود (نای، ۱۳۸۳: ۳۹-۱).

حال برای بررسی نحوه عملکرد دیپلماسی شهری در حوزه نفوذ قدرت نرم باید به ابعاد و کارکردهای آن توجه کرد. البته این ابعاد و کارکردها جدا از کارکرد و اهداف دیپلماسی رسمی نیست و نمی‌تواند وظایف و نقش‌های جدای از آن را در نظر گرفت، بلکه نارسایی‌ها و نقاط ضعف دیپلماسی رسمی را پوشش می‌دهد. کارکردها و ابعاد دیپلماسی شهری می‌تواند موارد ذیل باشند:

۱.۲.۳. زبان فارسی

زبان فارسی در میان ایرانیان از گذشته دور کارکرد وحدت‌بخش داشته و رسمیت آن هم مربوط به دوره جمهوری اسلامی یا عصر پهلوی یا حتی دوره مشروطیت نیست، بلکه از دوران شاهان ترک‌زبان همچون سلطان محمود غزنوی، زبان دربار شاهان ایران بوده و از عصر صفوی به بعد، اکثریت قریب به اتفاق نامه‌ها و اسناد دولتی به این زبان نگارش یافته است (نوابی، ۱۳۸۶: ۲۰۰).

زبان فارسی، نه تنها زبان محاوره بوده، بلکه زبان عرفان، شعر و فرهنگ همه ایرانیان بوده و احساس تعلق زبان فارسی به قوم خاص در میان اقوام ایرانی بسیار محدود است. پیمایش‌های انجام‌شده نیز این موضوع را تأیید می‌کنند (مؤسسه مطالعات ملی، ۱۳۸۳). براین اساس، کشورهای فارسی‌زبان از حیث خاستگاه و مرجعیت زبان فارسی در ایران می‌توانند یکی از اهداف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار گیرند. این کشورها بعضاً با ایران هم‌مرز هستند و بعضاً با ایران فاصله دارند. (هوشنگی، ۱۳۹۶: ۱۰۲)

۲.۲.۳. ایران فرهنگی

همچنین برخی از مناطق پیرامونی ایران از گذشته در حوزه تمدنی ایران قرار داشته‌اند و به نوعی جزء ایران فرهنگی به‌شمار می‌روند. استان‌های مرزی با بهره‌گیری از این ظرفیت می‌توانند به‌عنوان کارگزاران ایران فرهنگی با این حوزه تمدنی ارتباط برقرار کرده و اهداف سیاست خارجی در این حوزه را پیگیری کنند.

فرهنگ: مقوله فرهنگ به همان میزانی که در دیپلماسی رسمی مؤثر است در دیپلماسی شهری نیز جایگاه و اهمیت دارد. در دیپلماسی شهری علاوه بر پروژه‌های خواهرخواندگی شهرها، فرهنگ نقش مهمی در آن ایفا کرده و فراهم ساختن امکان برقراری ارتباط با فرهنگ‌های متفاوت را فراهم می‌کند. در ضمن، بازیگران و اشکال دیپلماسی شهری متنوع است، اما در این مقاله بر استان‌ها و شهرهای مرزی تأکید شده است.

۲. روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق در این مقاله توصیفی و تحلیلی است. برای گردآوری اطلاعات تحقیق نیز از ابزارهای منابع کتابخانه‌ای، اسناد و مصوبات نهادهای مسئول، مشاهدات میدانی و مصاحبه با متخصصان استفاده شده است.

۳. یافته‌های پژوهش

۱.۳. ویژگی استان‌های مرزی ایران برای تأثیرگذاری و نقش‌آفرینی در دیپلماسی مرزی

استان‌های مرزی ایران ویژگی‌های متنوعی دارند که برخی از ویژگی‌ها به کلیت نظام سیاسی و فرهنگی ایران بازمی‌گردد و برخی دیگر مختص برخی از استان‌های مرزی است.

۲.۳. ویژگی‌ها و ظرفیت‌های عام استان‌های مرزی

زبان فارسی، ایران فرهنگی، اسلام و شیعه از مهم‌ترین مؤلفه‌های ایران محسوب می‌شود که استان‌های مرزی می‌توانند با بهره‌گیری از این حوزه‌ها در سیاست خارجی نقش‌آفرینی کنند.

۳.۲.۳. اسلام

این استان‌ها بازمی‌گردد. وجود اقوام و اهل سنت در برخی از استان‌های مرزی و تداوم قوم یا مذهب در آن سوی مرز به‌عنوان یک ظرفیت باید توجه شود. برای مثال، استان کردستان با منطقه اقلیم کردستان عراق مرز مشترک دارد که کردهای عراق به نوعی ریشه در کردهای ایران دارند (در جنگ چالدران دوسوم کردستان از ایران جدا و به خاک عثمانی منضم می‌شود) و این تداوم قومی می‌تواند در صورت برتری فرهنگی کردهای ایران، عامل اثرگذاری بر نقش‌آفرینی این استان در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران باشد.

این موضوع در حوزه بلوچی نیز به خوبی دیده می‌شود که اشتراکات قومی و مذهبی منطقه بلوچستان ایران و کشور پاکستان می‌تواند زمینه اثرگذار استان سیستان و بلوچستان ایران را از حیث قومی و مذهبی در حوزه پاکستان را فراهم کند. در واقع، به دلیل ساختار ویژه و اصیل تنوع قومی در ایران، ایران در منطقه، موقعیت ویژه و کنونی یافته‌است و حوزه تمدنی و جغرافیایی فرهنگی ایران را فراتر از مرزهای کنونی برده، به‌نحوی که ویژگی هم‌مرزی با اقوام مشابه را به یک فرصت مبدل کرده است (مدیرشانه‌چی، ۱۳۷۹: ۱۸۱-۱۷۸).

به‌عبارت‌دیگر، به دلیل قوت فرهنگی اقوام ایرانی، وجود ریشه بیشتر اقوام پیرامونی در ایران و احساس تعلق بیشتر این اقوام به سرزمین ایران و فرهنگ ایرانی (به دلیل شکل‌گیری یک فرهنگ مرکزی (core culture))، هم‌مرزی با کشورهای دارای شباهت قومی و مذهبی فرصتی برای جمهوری اسلامی ایران در عرصه سیاست خارجی ایجاد کرده است. براساس این رویکرد، بند ۵۵ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه بر تقویت دیپلماسی مرزی تأکید داشته است.

مسلمان بودن اکثریت جامعه ایرانی نیز ظرفیت دیگری است که استان‌های مرزی می‌توانند از آن برای ارتباط‌گیری و اثربخشی در جهان اسلام، به‌ویژه کشورهای مسلمان همسایه بهره‌برداری کنند. برخی از استان‌ها به‌خاطر ترکیب مذهبی، ظرفیت بیشتری برای ارتباط‌گیری با جهان اسلام دارند، زیرا قاطبه جهان اسلام، اهل سنت هستند و استان‌های مرزی ایران که بیشتر اهل سنت هستند، مانند کردستان و سیستان و بلوچستان می‌توانند این نقش را از جهاتی بهتر ایفا کنند.

۴.۲.۳. مذهب و حکومت شیعی

شیعه بودن بخش زیادی از جامعه ایرانی و تنها حکومت مبتنی بر فقه شیعه را باید به ویژگی‌های فوق افزود. جمهوری اسلامی ایران علاوه بر اینکه در جهان اسلام الهام‌بخش بوده است، در حوزه شیعه نیز مرجعیت دارد؛ بنابراین شیعیان جهان در دایره نفوذ و عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شوند که استان‌های مرزی با ویژگی‌های شیعی پررنگ مانند خراسان به‌واسطه مضجع شریف رضوی و خوزستان به دلیل سابقه طولانی شیعه این استان، می‌توانند گزینه‌های مناسبی برای بهره‌گیری از این ظرفیت در دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران باشند.

۳.۳. ویژگی‌ها و ظرفیت‌های خاص استان‌های مرزی

استان‌های مرزی ایران علاوه بر ویژگی‌های عام، ویژگی‌های خاص نیز دارند که لازم است ضمن شناسایی آن‌ها، راهبردهای مناسب برای به‌کارگیری این ظرفیت در دیپلماسی طراحی و اجرا شود. برخی از این ویژگی‌ها به بافت جمعیتی

اسلامی ایران نگاه‌ها به مرز عمدتاً تهدیدمحور است، اما مرز فرصت‌هایی دارد که می‌تواند با برنامه‌ریزی دقیق برای رشد و توسعه اقتصاد استان‌های مرزی بهره‌برداری شود. ایران با بیش از ۶ هزار کیلومتر مرز خاکی و بیش از ۲۷۰۰ کیلومتر مرز آبی ظرفیت بالایی برای به‌کارگیری در حوزه اقتصاد و رونق اقتصاد مرزنشینان دارد.

بررسی‌ها نیز نشان می‌دهد طراحی متناسب با این ظرفیت برای بهره‌برداری از مرز انجام نشده است. برای مثال، با وجود بیش از ۲ هزار کیلومتر مرز آبی در جنوب کشور، استان‌های این منطقه از ظرفیت سواحل، به‌ویژه سواحل مکران برای ارتقای وضعیت اقتصادی استفاده نکرده‌اند. سیاست کلی برنامه ششم توسعه کشور نیز بر «توسعه اقتصاد دریایی جنوب کشور در محور چابهار/خرمشهر با تأکید بر سواحل مکران» (بند ۲۱) تأکید دارد. در همین راستا، باید به طراحی دقیق برای بهره‌گیری از ظرفیت منطقه آزاد اقتصادی و تجاری برای توسعه مناطق دارای تنوع قومی نیز توجه شود.

فعال‌سازی و تقویت دیپلماسی مرزی در حوزه فرهنگی: عموم استان‌های مرزی از نظر فرهنگی جایگاه مطلوب‌تری در مقایسه با مناطق آن سوی مرز دارند؛ بنابراین باید طراحی و برنامه‌ریزی‌ها به عملیاتی شدن این جایگاه منجر شود. تبادلات فرهنگی، به‌ویژه در حوزه فیلم و سریال می‌تواند بخشی از این برنامه‌ها باشد، به‌ویژه اینکه رسانه‌های استانی این ظرفیت را دارند که با تولیدات قوی فرهنگی و حضور این شبکه استانی در ماهواره، تغذیه فرهنگی مناطق آن سوی مرز را انجام دهند. بررسی‌ها از جذابیت برخی سریال‌ها و فیلم‌های ایرانی در آن سوی مرز دارد، مانند سریال مختارنامه و یوسف پیامبر.

استان‌های مرزی در حوزه‌هایی مانند گردشگری نیز ظرفیت‌های لازم را دارند. این ظرفیت‌ها فقط منحصر به گردشگری طبیعی نیست، بلکه در حوزه‌هایی مانند گردشگری سلامت برخی از این استان‌ها می‌توانند نقش‌آفرینی کنند. وجود دانشگاه‌ها و مراکز علمی، مراکز سیاحتی و زیارتی، ظرفیت‌های اقتصادی از دیگر حوزه‌ها مورد اعتنا در طراحی نقش استان‌های مرزی در دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران است. حضور نیروهای مردمی برای استقرار امنیت و شکل‌گیری امنیت مردم‌محور ظرفیت استان‌های مرزی برای دیپلماسی امنیتی به‌شمار می‌رود.

۴.۳. راهبردها و پیشنهادات سیاستی

ایجاد مرجعیت و مرکزیت فرهنگی در استان‌های مرزی نسبت به مناطق آن سوی مرز: ظرفیت فرهنگی استان‌های مرزی از نظر محتوا و عناصر شاخص فرهنگی و همچنین شباهت‌های فرهنگی، قومی و مذهبی غالب استان‌های مرزی با آن سوی مرز، بر لزوم برنامه‌ریزی برای مرکزیت‌یابی ایران در حوزه فرهنگی در میان کشورهای همسایه تأکید دارد. در صورت غلظت از این فرصت، مناطق پیرامونی مانند اقلیم کردستان عراق یا ترکیه محوریت فرهنگی اقوام مشابه در منطقه را از آن خود خواهند کرد.

این مرکزیت می‌تواند در حوزه دینی و حوزوی اهل سنت نیز باشد، به‌نحوی که با برنامه‌های عربستان سعودی در منطقه برای تربیت افراد متناسب با رویکرد وهابی و افراطی مقابله کرده و افرادی وحدت‌گرا و تقریبی را برای تغییر فضای مذهبی حاکم بر منطقه تربیت کرد.

برنامه‌ریزی برای بهره‌گیری از مرز به‌عنوان فرصت اقتصادی: با توجه به تحولات پیرامون جمهوری

فعال‌سازی و تقویت دیپلماسی مرزی در حوزه اقتصادی: ظرفیت‌های اقتصادی استان‌های مرزی اعم از منابع زیرزمینی و تولیدات صنعتی، مصرفی و کشاورزی در دیپلماسی مرزی باید توجه شود. این ارتباطات را نباید به بازارچه‌های مرزی تقلیل داد، بلکه باید در یک نقشه راه مشخص، به هر یک از استان‌های مرزی این مأموریت را واگذار کرد که ظرفیت‌های اقتصادی کشور و استان را در کشوری مشخص عملیاتی کند.

به عبارت دیگر، به جای مدیریت تبادلات اقتصادی با کشورهای همسایه در مراکز ستادی در پایتخت و عملاً بالا رفتن حجم مسئولیت‌های آنان، واگذاری و تفویض مسئولیت به همراه اختیارات کافی به استان‌های مرزی می‌توان شاهد رونق اقتصادی استان و عملی شدن ظرفیت‌های استانی و ملی بود. بخشی از این ظرفیت‌ها در قالب خدمات فنی و مهندسی قابل صادر کردن است.

فعال‌سازی و تقویت دیپلماسی مرزی در حوزه سیاسی و امنیتی: جمهوری اسلامی ایران در منطقه بحران‌خیز حضور دارد. در غرب و شرق ایران کشورهایی وجود دارند که با بحران‌های شدید امنیتی در این سال‌ها مواجه بوده‌اند و تبعات این بحران‌ها در داخل کشور نیز بروز یافته است. فعالیت گروه‌های تروریستی در این کشورها و قاچاق کالا و مواد مخدر بخشی از بحران‌های مذکور است. استان‌های مرزی به‌عنوان نقطه تماس جمهوری اسلامی ایران با این کشورها می‌تواند در مقابله با این بحران‌ها و دیپلماسی سیاسی امنیتی برای مدیریت آن‌ها نقش فعالی را ایفا کند.

یکی از جدی‌ترین اشتراکات فرهنگی با کشورهای همسایه، زبان فارسی است. برخی از این کشورها در منطقه اقدام به راه‌اندازی کرسی زبان فارسی و کرسی ایران‌شناسی در دانشگاه‌های خود کرده‌اند، درحالی‌که این اقدام باید از سوی دانشگاه‌های استان‌های مرزی طراحی و اجرا می‌شد. از سوی دیگر، اکنون سهم جمهوری اسلامی ایران از دانشجویان خارجی (منطقه و جهان) حدود ۲۲ هزار دانشجو است که با توجه به جمعیت ۴ میلیون و ۶۰۰ هزار دانشجوی کشور، رقم قابل توجهی نیست. در حالی که استان‌های مرزی این ظرفیت را دارند که محملی برای جذب دانشجویان خارجی، به‌ویژه دانشجویان کشورهای همسایه باشند. این اقدام علاوه بر آورده‌های مالی برای دانشگاه‌ها، روند تربیت نیرو در سطح منطقه را نیز مورد توجه دارد. تجربه موفق ایران در تربیت طلاب خارجی و نقش آن‌ها در بیداری اسلامی نشان از اثرگذاری و اهمیت این اقدام دارد.

فعال‌سازی و تقویت دیپلماسی مرزی در حوزه علمی و فناوری: فعالیت مجموعه‌های دانش‌بنیان در کشور نشان از ظرفیت بالای این مجموعه‌ها برای نقش‌آفرینی در دیپلماسی علمی کشور دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد مجموعه‌های دانش‌بنیان در استان‌های مرزی نیز فعالیت دارند و این ظرفیت را دارند که در ارتباطات علمی با کشورهای همسایه استفاده شوند.

برخی از استان‌ها در این حوزه محوریت دارند. برای مثال، استان کردستان به دلیل دارا بودن داروهای گیاهی یا متخصصینی در حوزه فناوری اطلاعات می‌تواند قطب مراکز دانش‌بنیان در این حوزه‌ها شود و از این طریق در دیپلماسی علمی اثرگذار باشد.

تفویض اختیارات بیشتر به استان‌ها در حوزه ارتباطات خارجی: رویکرد تمرکزگرایانه در سطوح مختلف مدیریتی موجب شد روند تصمیم‌گیری و اجرا دچار یک روند طولانی شود. این در حالی است که برخی از کشورهای همسایه مانند ترکیه با واگذاری مسئولیت تصمیم‌گیری در حوزه ارتباطات اقتصادی به یک فرد در مرز مشترک با عراق، توانسته روند مبادلات مختلف با این کشور را ارتقا ببخشد.

فعال شدن دفتر نمایندگی وزارت امور خارجه در استان‌ها: برای افزایش همکاری نهادهای استانی با سیستم رسمی وزارت امور خارجه باید دفتر نمایندگی وزارت امور خارجه در کنار سایر نهادهای استانی در نقش‌آفرینی در دیپلماسی مرزی فعالانه عمل کند.

تقویت بازارچه‌های مرزی: یکی از حوزه‌های مبادلاتی استان‌های مرزی با کشورهای همجوار، بازارچه‌های مرزی است. این بازارچه‌ها هرچند از سوی برخی از افراد به‌عنوان مبادی قاچاق در کشور شناخته می‌شوند، اما آثار و فواید اجتماعی و امنیتی آن به مراتب از مسائل اقتصادی مهم‌تر است.

نقش‌آفرینی استان‌های همجوار با کشورهای درگیر با بحران تکفیر در مقابله با جریان تکفیری: به‌نظر می‌رسد معلول نقشه استکبار در منطقه، یعنی جریان‌های افراطی و تکفیری زمانی توانایی نقش‌آفرینی در این عرصه را از دست خواهند داد که استان‌های همجوار با کشورهای درگیر که عمدتاً اقوام سنی‌مذهب ایرانی به‌همراه اهل سنت سایر کشورهای منطقه اقدام به تشکیل جبهه واحد ضد استکبار و جریان تکفیر کنند.

بهره‌گیری از ظرفیت همایش عظیم اربعین: همایش بزرگ اربعین، ظرفیت‌های قابل‌توجهی در

فعال‌سازی و تقویت دیپلماسی مرزی در حوزه سلامت: ظرفیت بالای پزشکی و درمانی در کشور به‌همراه هزینه مناسب درمان این جذاب را برای مردم کشورهای همسایه ایجاد کرده است که از سیستم سلامت ایران بهره‌گیری کنند. بررسی‌ها نیز وجود بسترهای اولیه مناسب و درخواست از آن سوی مرز در این حوزه را نشان می‌دهد. تقویت و تجهیز بیشتر بیمارستان‌های استان‌های مرزی می‌تواند نقش این استان‌ها را در گردشگری سلامت و در نتیجه، دیپلماسی سلامت ارتقا ببخشد. نمونه نسبتاً موفق استان کردستان در جذب بیماران عراقی، قابل‌توسعه در مناطق دیگر کشور است.

فعال‌سازی و تقویت دیپلماسی مرزی در حوزه ورزش: دیپلماسی ورزشی یکی از رایج‌ترین دیپلماسی‌ها جهان است. استان‌های مرزی ایران نیز با بیش از ۵۰ فدراسیون فعال این ظرفیت را دارند که در حوزه دیپلماسی ورزشی نقش‌آفرینی کنند.

بهره‌گیری از ظرفیت گردشگری استان‌های مرزی: استان‌های مرزی ایران به دلایل مختلف هریک جاذبه‌های گردشگری دارند، از جاذبه‌های طبیعی گرفته تا جاذبه‌های مذهبی. در شرایط کنونی کشور، ورود گردشگر خارجی علاوه بر بهره اقتصادی، ابعاد سیاسی نیز دارد، اما بررسی روند ورود و خروج گردشگر نشان می‌دهد تعداد ایرانیانی که به سفر خارجی می‌روند، بیش از تعداد گردشگران خارجی است که به کشور وارد می‌شوند. به‌نظر می‌رسد سازمان میراث فرهنگی و گردشگری می‌تواند با دادن مأموریت مشخص به هریک از استان‌های مرزی در قبال جذب گردشگر از کشور مشخص روند گردشگری کشور را به نحو مطلوبی افزایش دهد.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

تمام اصول اخلاقی در این مقاله در نظر گرفته شده است.

حامی مالی

این پژوهش هیچ‌گونه کمک مالی از سازمان‌های دولتی، خصوصی و غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

دیپلماسی عمومی دارد. نباید این مراسم را به یک مراسم مذهبی صرف تقلیل داد، بلکه باید به‌عنوان فرصتی برای تقویت جایگاه جمهوری اسلامی ایران در نگاه همسایگان و به‌ویژه شیعیان مورد توجه قرار گیرد. نقش‌آفرینی استان‌های مرزی با عراق، به‌ویژه کردستان، کرمانشاه، ایلام و خوزستان در این روند بسیار راه‌گشا خواهد بود.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود کشور در حوزه دیپلماسی امری ضروری است. با توجه به موقعیت ویژه ایران در منطقه غرب آسیا و همسایگی و هم‌مرزی با کشورهای بحران‌خیز، توجه به همه حوزه‌های مؤثر بر دیپلماسی اهمیت بیشتری می‌یابد. یکی از این حوزه‌ها، استان‌های مرزی هستند که می‌توانند در سیاست نگاه فعال به همسایگان نقش مؤثری ایفا کنند. این سؤال ممکن است مطرح شود که برخی از استان‌ها مشکلات اساسی در توسعه دارند و به نوعی در سطح مطلوب توسعه‌یافتگی قرار ندارند، این استان‌ها چگونه می‌توانند در دیپلماسی کشور ایفای نقش کنند؟

واقعیت امر این است که ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل استان‌ها در راستای تولید امنیت و حرکت به سوی پیشرفت به خوبی راهبری نشده و موجب بروز مشکلات اقتصادی، اجتماعی و امنیتی شده است. در حالی که در صورت طراحی مناسب برای شناخت و بهره‌گیری از این ظرفیت‌ها و نه لزوماً با تزریق منابع مالی، می‌توان علاوه بر رفع مشکلات و تهدیدات موجود در استان‌ها، آن‌ها را در نقشه کلان کشور در حوزه سیاست خارجی به بازی گرفت. این موضوع بیش از آنکه نیازمند طرح‌های اقتصادی و توسعه‌ای و بالتبع بودجه باشد، نیازمند تغییر نگاه سیاست‌گذاران به استان‌های مرزی است.

منابع فارسی

- طلوعی، م. (۱۳۸۵). فرهنگ جامع علوم سیاسی. تهران: نشر علم.
- گیلوا، ا. (۱۳۸۸). ارتباطات جهانی و سیاست خارجی [ترجمه ح. آشنا و م. ص. اسماعیلی، ترجمه فارسی]. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- گودرزی، م. و صباغ کلاته‌حسینی، ا. (۱۳۹۶). نسبت‌سنجی شهر و دیپلماسی در عصر جهانی شدن. *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۷ (۲۳)، ۶۱-۷۱.
- مرادی، ا.، الماسی، م.، عابدصلائی، ا. و ستوده، ا. (۱۳۹۴). بررسی جایگاه دیپلماسی استانی در ارتقای امنیت مرزی (مطالعه موردی استان کردستان). *مجموعه مقالات هشتمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران*، همدلی اقوام ایرانی؛ انسجام و اقتدار ملی، ایران، دانشگاه کردستان، ۱۹ مهر ۱۳۹۴.
- مشایخی، م.، زرقانی، س. ه. و خوارزمی، ا. ع. (۱۳۹۷). تحلیل استراتژیک دیپلماسی شهری کلان‌شهر مشهد. *پژوهش‌های جغرافیایی سیاسی*، ۳ (۳)، ۱۰۵-۱۳۱.
- مؤسسه مطالعات ملی. (۱۳۹۳). *پیمایش هویت جمعی ایرانیان*. تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- موسوی‌نیا، س. ر. (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از منظر نظریه همسایگی. *مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، ۳ (۱۰)، ۱۱۵-۱۳۱.
- مؤمنی، م. ر.، رحیمی، آ. و غیبی‌زاده، ن. (۱۳۹۵). پارادایم‌های دیپلماسی و کاربرد آن در شهرهای مرزی؛ مطالعه موردی آذربایجان غربی. *پژوهش‌های روابط بین‌الملل*، ۶ (۱۱)، ۵۳-۷۸.
- نجاتی‌حسینی، س. م. (۱۳۹۰). سیاست شهری و دیپلماسی شهری (از نظریه تا تجربه). *جامعه‌شناسی تاریخی*، ۳ (۲)، ۱۴۲-۱۱۷.
- هادیان، ن. و احدی، ا. (۱۳۸۸). جایگاه مفهومی دیپلماسی عمومی. *فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی*، ۱ (۳)، ۱۱۷-۸۵.
- هوشنگی، ح. (۱۳۹۶). *تنوع قومی در جمهوری اسلامی ایران؛ راهبردها و سیاست‌ها*. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- احمدی‌پور، ز.، قورچی، م. و قادری‌حاجت، م. (۱۳۹۱). تبیین جایگاه دیپلماسی شهری در توسعه حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی. *فصلنامه جغرافیا و توسعه شهری*، ۱۰ (۱)، ۱۵۷-۱۸۲.
- توکلی، ز. و بزرگر، ک. (۱۴۰۰). دیپلماسی اقتصادی و سیاست همسایگی ایران و ترکمنستان. *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، ۲۷ (۱۱۶)، ۳-۲۸.
- حسینی تقی‌آباد، س. م. و علیزاده، ش. (۱۳۹۸). دیپلماسی عمومی و سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران در روابط با جمهوری آذربایجان؛ ظرفیت‌ها، موانع و راهکارها. *جستارهای سیاسی معاصر*، ۱۰ (۴)، ۲۴-۱.
- خسروی، ا.، احمدی، ح.، ذاکریان، م. و موسوی‌زاده، ع. (۱۳۹۸). هم‌افزایی دیپلماسی شهری با دیپلماسی عمومی در حوزه تعاملات فرهنگی و اقتصادی. *جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*، ۷ (۱۵)، ۲۱۴-۱۸۹.
- دهشیری، م. ر. (۱۳۹۲). پارادایم‌های دیپلماسی در عصر جهانی شدن: بررسی موردی دیپلماسی شهری. *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۴ (۱۳)، ۵۴-۳۴.
- زرقانی، س. ه.، رنجکش، م. ج. و اسکندران، م. (۱۳۹۳). دیپلماسی شهری، تحلیل نقش شهرها به‌عنوان بازیگر جدید عرصه روابط بین‌الملل. *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۵ (۱)، ۱۸۲-۱۶۳.
- شیرغلامی، خ. (۱۴۰۰). سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران: مبانی اقتصادی. *سیاست خارجی*، ۳۵ (۳)، ۶۴-۴۹.
- صالحی، م. (۱۴۰۰). سیاست همسایگی ایران و رویکرد اتحادیه اروپا. *مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، ۳ (۱۰)، ۳۳-۹.
- صباغیان، ع. (۱۴۰۰). مبانی و کارکردهای سیاست همسایگی اروپا: درس‌هایی برای سیاست همسایگی ایران. *مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، ۳ (۱۰)، ۵۴-۳۴.
- سفوی، س. ح. و فرهادی، ف. (۱۴۰۰). سیاست همسایگی: رهیافتی برای جمهوری اسلامی ایران در نظم منطقه‌ای غرب آسیا. *سیاست خارجی*، ۳۵ (۳)، ۳۴-۵.
- طاهایی، س. ج. و موسوی‌نیا، س. ر. (۱۳۹۲). همسایگی؛ نظریه‌ای برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. *پژوهش‌های سیاست اسلامی*، ۱ (۴)، ۱۹۲-۱۶۵.

References

- Acuto, M. (2013). *Global cities, governance and diplomacy: The Urban Link*. London: Routledge [DOI:10.4324/9780203073810] [Link]
- Ahmadipour, Z., Ghurchi, M., & Ghaderi Hajat, M. (2013). [Determining the position of urban diplomacy in the development of geopolitical influence (Persian)]. *Geography and Urban Space Development*, 0(1), 157-182. [Link]
- Auchli, P. (2008). *ABC of diplomacy*. Bern: Swiss Federal Department of Foreign Affairs. [Link]
- Cahill, K. M. (2000). *Preventive diplomacy: Stopping wars before they start*. New York: Routledge. [Link]
- Chapman, J. (2018). Border diplomacy. *Public Diplomacy Magazine*, 19, 1-58. [Link]
- Criekemans, D. (2010). *Regional sub-state diplomacy today*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. [DOI:10.1163/ej.9789004183575.i-210] [Link]
- Dehshiri, M. R. (2014). [Paradiplomacy in globalization era: A case study of urban diplomacy (Persian)]. *Strategic Studies of public policy*, 4(13), 34-54. [Link]
- Hadian, N., & Ahadi, A. (2009). [The conceptual position of public diplomacy (Persian)]. *Foreign Relations Quarterly*, 1(3), 85-117. [Link]
- Hocking, B. (1993). Localizing foreign policy. In B. Hocking (Ed.), *Non-central governments and multilayered diplomacy* (pp. 8-30). London: Palgrave Macmillan. [DOI:10.1007/978-1-349-22963-5] [Link]
- Ghilboa, I. (2009). *Global communication and foreign policy* [M. S. Esmaeli, H. Ashna, Persian Trans.]. Tehran: Imam Sadiq University. [Link]
- Goodarzi, M., & Sabagh Kalate Hosyni, E. (2017). [City's measurement ratio & diplomacy in globalization era (Persian)]. *Strategic Studies of public policy*, 7(23), 61-71. [Link]
- Hoshangi, H. (2017). *[Ethnic diversity in the Islamic Republic of Iran; Strategies and policies (Persian)]*. Tehran: Imam Sadiq University.
- Hosseini Taghiabad, S. M., & Alizadeh, S. (2020). [Public diplomacy and neighbourhood policy of the Islamic Republic of Iran in relations with the Republic of Azerbaijan; Capacities, obstacles and solutions (Persian)]. *Contemporary Political Studies*, 10(4), 1-24. [Link]
- Institute of National Studies. (2014). *[Survey of the collective identity of Iranians (Persian)]*. Tehran: Tamadon-e- Irani.
- Khosravi, A., Ahmadi, H., Zakerian, M., & Moussavizadeh, A. (2019). [Necessity and requirements of synergy urban diplomacy with public diplomacy in cultural and economic interaction in foreign policy (Persian)]. *Political Sociology of the Islamic World*, 7(15), 189-214. [Link]
- Panikkar, K. M. (1956). *The principles and practice of diplomacy*. Lajpat Nagar: Asia Publishing House. [Link]
- Pluijm, R. V. d. (2007). *City diplomacy: The expanding role of cities in international politics*. Hague; Netherlands Institute of International Relations Clingendael. [Link]
- Nejati Hosseini, S. M. (2012). [Urban politics and urban diplomacy (from theory to experience) (Persian)]. *Journal of Historical Sociology*, 3(2), 117-142. [Link]
- Mashayekhi, M., Zarghani, S. H., & Kharazmi, O. A. (2019). [Strategic Analysis of the urban diplomacy of Mashhad Metropolitan Area (Persian)]. *Research Political Geography Quarterly*, 3(3), 105-131. [Link]
- Momeni, M., Rahimi, A., & Gheybizadeh, N. (2016). [Paradigmology and its application in border towns; a case study of West Azerbaijan (Persian)]. *International Relations Research*, 6(21), 53-78. [Link]
- Moradi, S., Almasi, M., & Sotode, A. (2015). *[Investigating the position of provincial diplomacy in improving border security (case study of Kurdistan Province) (Persian)]*. Paper presented at: The 8th Congress of Iran's Geopolitical Association, Empathy of Iranian Peoples, Coherence and National Authority, Kurdistan Province, Iran, 11 October 2015. [Link]
- Mousavinia, S. R. (2022). [Pathology of Iranian foreign policy from the perspective of neighboring policy (Persian)]. *Quarterly Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 3(4), 115-131. [Link]
- Millessen, J. (2011). *Beyond the new public diplomacy*. Hague: Netherland Institute of International Relations. [Link]

- Sabbaghian, A. (2022). [Principles and functions of the European Neighborhood Policy; Lessons for Iran's Neighborhood Policy (Persian)]. *Quarterly Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 3(10), 34-54. [\[Link\]](#)
- Safavi, S. H., & Farhadi, F. (2021). [Neighborhood policy: An approach for the Islamic Republic of Iran in the regional order of West Asia (Persian)]. *Journal of Foreign Policy*, 35(3), 5-34. [\[Link\]](#)
- Salehi, M. (2022). [Iran's neighborhood policy and the EU's approach (Persian)]. *Quarterly Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 3(10), 9-33. [\[Link\]](#)
- Shirgholami, Kh. (2021). [The neighborhood policy of the Islamic Republic of Iran: Economic basics (Persian)]. *Journal of Foreign Policy*, 35(3), 49-64. [\[Link\]](#)
- Snow, N., & Taylor, P. M. (2009). *Routledge handbook of public diplomacy*: Oxfordshire: Taylor & Francis. [\[Link\]](#)
- Tahaei, S. J., & Mousavinia, S. R. (2014). [The neighborhood (a theory for the foreign policy of the Islamic Republic of Iran (Persian)]. *Islamic Politics Research*, 1(4), 165-192. [\[Link\]](#)
- Tavakoli, Z., & Barzegar, K. (2022). [Economic diplomacy and neighborhood policy of Iran and Turkmenistan (Persian)]. *Central Asia and The Caucasus Journal*, 27(116), 3-28. [\[Link\]](#)
- Thonon, C. B. (2014). *City diplomacy practices. The peace building tools and initiatives of European Cities*. Barcelona: Office of the Diputació of Barcelona. [\[Link\]](#)
- Toloe, M. (2006). [*Comprehensive political culture* (Persian)]. Tehran: Elam Publisher. [\[Link\]](#)
- Zarghani, S. H., Ranjesh, M. J., & Eskandaran, M. (2014). [Urban diplomacy, analysis of the role of cities as a new actor in the field of international relations (Persian)]. *Urban-Regional Studies and Research*, 20, 163-182. [\[Link\]](#)